

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет дошкільної та початкової освіти
імені Валентини Волошиної

Кафедра початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**«РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»**

Студентки II курсу МАП групи
Освітньої програми: Початкова освіта.
Дошкільна освіта
Спеціальності : 013 Початкова освіта
Галузі знань : 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти: магістр
Коваль Альони Миколаївни

Науковий керівник: Кіт Г.Г. канд. пед. наук,
доцент

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2021 рік

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1 Дефінітивний аналіз базових понять дослідження.....	8
1.2 Історико-педагогічний аналіз розвитку критичного мислення учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	20
1.3 Психолого-педагогічні передумови розвитку критичного мислення дітей молодшого шкільного віку за допомогою ІКТ.....	25
1.4 Використання засобів ІКТ на уроках словесності як ефективний засіб розвитку критичного мислення молодших школярів.....	34
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ	
2.1. Сучасний стан розвитку критичного мислення учнів початкових класів засобами ІКТ (за результатами констатувального етапу експерименту).....	42
2.2. Педагогічні умови ефективного використання засобів ІКТ задля розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках словесності.....	54
2.3. Впровадження системи методичних прийомів для розвитку критичного мислення учнів початкової школи за допомогою інформаційно- комунікаційних технологій на уроках української мови та читання.....	57
ВИСНОВКИ	60
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми роботи обумовлюється змістом сучасної реформи закладів загальної середньої освіти. Зміни, пов'язані з розвитком комп'ютерних технологій, вплинули на всі сфери діяльності людини. Техніка і її можливості щороку вдосконалюються, створюються різні програми для покращення та полегшення роботи людей. Ці зміни вплинули і на основні орієнтири в освіті. У зв'язку з цим особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного педагога на усвідомлення принципово нових вимог до його діяльності, готовність використовувати ІКТ як допоміжний навчальний ресурс. Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI століття та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження і використання ІКТ на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання[1].

Цій темі присвятили дослідження науковці В. Биков, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Пінчук, О. Шестопад та ін. Зокрема застосуванням комп'ютерних технологій в освіті займалися А. Берг, К. Зуєв, Ф. Рибаків, А. Урсул; методологію і теорію комп'ютерної освіти досліджували Б. Гершунський, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Полат, О. Тихомиров; реалізацію специфічних функцій комп'ютера у процесі навчання з застосуванням програмних педагогічних засобів вивчали О. Гончаров, Є. Маргуліс, В. Монахов, Є. Рябчинська; обґрунтування психолого-педагогічних можливостей організації освітнього процесу з використанням інформаційних технологій здійснювали Т. Гергей, В. Ляудіс, Н. Талізїна, С. Юдін; дидактичні функції комп'ютера визначалися Н. Апатовою, А. Єршовим, Т. Гордієнко, І. Лагуновим, Б. Ференчук; формуванню основ інформаційної культури приділяли увагу В. Гриценко, М. Жалдак, В. Монахов та ін. У своїх дослідженнях кожний із них наголошував на необхідності здійснення на більш високому рівні індивідуалізації навчання.

Комунікаційні технології стали типовим явищем освітянської практики, а готовність до їхнього застосування – вимогою до всіх педагогів. Інформаційні технології на уроках в початковій школі – не просте випробування для вчителя. Воно вимагає певного рівня обізнаності педагога в комп'ютерних технологіях.

Активна індивідуальна робота учнів вимагає від педагога значної уваги організованості з контролю за результатами такої діяльності та відповідної організації освітнього процесу.

Інформаційно-комунікаційні технології зараз присутні майже на кожному уроці. Уроки української мови можна зробити цікавішими за допомогою презентацій чи відео, які можна знайти в інтернеті або зробити самостійно. На уроках читання за допомогою комп'ютерних технологій можна оживити казку, скласти казку за картинками, озвучити героїв, подивитись казку, а потім відтворити її з дітьми за допомогою одного з видів театру (ляльковий, пальчиковий, тіньовий і т. ін.). За допомогою цих методів у дітей дуже добре розвивається критичне мислення, вони вчаться знаходити вихід з різних ситуацій, виконувати завдання на логіку, розвивають свою пам'ять, увагу, мислення уроки стають насиченими і час пролітає непомітно.

Зважаючи на актуальність даного питання, ми працювали над методичною проблемою: «Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та читання».

Об'єкт дослідження – процес розвитку критичного мислення учнів початкової школи на уроках української мови та читання.

Предмет дослідження – педагогічні умови використання комп'ютерних технологій на уроках української мови та читання для розвитку критичного мислення школярів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного використання комп'ютерних технологій для розвитку критичного мислення дитини.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання** дипломного дослідження:

- зробити дефінітивний аналіз базових понять дослідження;

- проаналізувати історико-педагогічний аналіз розвитку критичного мислення учні у початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій;
- дослідити психолого-педагогічні передумови розвитку критичного мислення за допомогою ІКТ;
- проаналізувати використання ІКТ на уроках словесності;
- визначити та обґрунтувати критерії, показники, рівні сформованості критичного мислення учнів на уроках української мови та читання;
- обґрунтувати педагогічні умови ефективної організації уроків словесності задля розвитку критичного мислення молодших школярів та розкрити впровадження системи методичних прийомів розвитку критичного мислення учнів початкової школи на уроках української мови та читання.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження:

- теоретичні методи: аналіз і узагальнення психолого-педагогічної літератури з метою обґрунтування поняття критичне мислення і виявлення ефективних умов його розвитку;
- емпіричні методи: бесіди з педагогічними працівниками, аналіз документації, проведення анкетування педагогічного колективу, аналіз отриманих результатів; педагогічні спостереження,
- експериментальні методи: розроблення вправ для кращого розвитку критичного мислення в учнів на уроках української мови та читання, констатувальний експеримент для визначення рівня сформованості критичного мислення молодших школярів;

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота здійснювалась протягом 2020-2021 рр. на базі КЗ «ЗОШ I-III ступенів № 4 ВМР». В експерименті брали участь учні 4-А класу (30 осіб).

Матеріали дипломного дослідження можуть застосовуватись вчителями початкової школи, викладачами та студентами закладів вищої освіти.

Попередні результати дослідження апробовані на наукових конференціях:

- на всеукраїнській науково-практичній конференції «Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти» проведених 26-27 листопада на базі кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету (виступ на тему: «Психолого-педагогічні передумови розвитку критичного мислення дітей молодшого шкільного віку за допомогою ІКТ»);
- на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку творчої особистості майбутнього педагога в контексті інтеграції України до єдиного європейського і світового освітнього простору» проведених 27-29 жовтня на базі Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка (виступ на тему: «Переваги та недоліки розвитку ІКТ в початковій школі»);
- на всеукраїнській науково-практичній конференції «Нова Українська школа й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти» проведених 29 жовтня на базі Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка (виступ на тему: «Методи розвитку критичного мислення в НУШ»);
- на міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання – 2021. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» проведених 8-10 грудня на базі Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка («Розвиток критичного мислення учнів початкової школи як актуальна педагогічна проблема»).

- на всеукраїнській інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки «Інноваційно-технологічна підготовка майбутніх вчителів початкової школи у закладі вищої освіти» проведеної 2 грудня на базі Миколаївського національного університету ім.В.О.Сухомлинського; Основні положення і висновки обговорювались на педагогічних радах, висвітлювались у матеріалах науково-практичних конференцій та публікаціях:

1. Коваль А.М. Теоретико-методичні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та читання. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 197-200.
2. Коваль А.М. Розвиток критичного мислення засобами ІКТ у дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18-19 листопада 2021 р.) / редкол .: О. П. Демченко, В. І. Імбер, Н. С. Казьмірчук, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Н. А. Олійник, А. В. Хіля ; за заг. ред. О.П.Демченко. Вінниця, 2021. – Вип. 4 (прийнято до друку).

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 2 розділів (7 підрозділів) та висновків, списку використаної літератури, 7 додатків. Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно розмовляти та обмірковувати різні ситуації, вправно формувати та обґрунтовувати висновки, приймати рішення.

У дипломній роботі нами було зроблено дефінітивний аналіз понять «критичне мислення», «інформаційні технології», «стратегії», «інформаційно-комунікаційні технології». Питаннями розвитку критичного мислення молодших школярів займалися багато вчених-педагогів. Аналізуючи наукові дослідження, можна дійти висновку, що ця проблема не є новою. Вона досліджувалася і досліджується класиками педагогічної думки та сучасними науковцями.

2. Здійснивши історико-педагогічний аналіз розвитку критичного мислення учнів у початковій школі засобами інформаційно-комунікаційних технологій, ми дійшли висновку, що протягом багатьох років і до цього часу цим питанням займалися багато вчених і педагогів. Вони писали як про переваги, так і про недоліки ІКТ, але всі вони погоджуються з тим, що інформаційно-комунікаційні технології стали невід'ємною частиною роботи вчителя. Вони не тільки полегшують роботу людей, а й роблять її більш продуктивною і якісною. Було розроблено безліч різних програм, які впроваджено в шкільну практику

У роботі вчителя інформаційно-комунікаційних технологій посідають дуже вагомe місце, всі програми, якими вчитель користується на занятті, полегшують і покращують його роботу, підвищують зацікавленість учнів на уроці.

3. Проаналізувавши психолого-педагогічні умови ефективного розвитку критичного мислення на уроках словесності, ми визначили, що якщо дотримуватись таких умов як: час, очікування ідей, спілкування, цінування думки інших, віра в силу учнів, активна позиція, то учні мають достатньо часу для збору інформації, усвідомлюють, що від них очікують, вміють слухати і цінувати думку

інших. Учні впевнені у своїх силах не бояться висловлювати свою думку, вчать комунікувати, займають активну позицію в навчанні.

Зробивши аналіз наукової літератури, ми виділили основні характеристики людини, яка мислить критично: самостійність, допитливість, наявність переконливої аргументації, соціальність, наполегливість.

Разом з тим у роботі доведено, що людина, яка критично мислить, є особистістю, в якій розвинені не лише здатність аналізувати, синтезувати, узагальнювати інформацію, відстоювати власну позицію, аргументуючи її, а й переважають стійкі моральні якості, які дозволяють у сучасному інформативному суспільстві вимальовувати чітку різнобарвну картину світу, де є важливим вміння брати на себе відповідальність, толерантно співпрацювати з іншими в соціумі, мати чіткі ціннісні орієнтири.

4. Проаналізувавши використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках словесності, можна сказати, що вони значною мірою допомагають дітям швидше виконувати певні завдання, зацікавлюють їх до роботи, спонукають мислити нестандартно і додають впевненості у свої сили. Краще розвивається творче мислення, увага, увага, кольорові презентації чи цікаві відео дають змогу дітям зрозуміти поданий матеріал за короткий проміжок часу, а створені спеціально для уроків словесності ігри роблять ці заняття цікавішими.

5. У ході проведення констатувального етапу експерименту нами було виокремлено такі критерії: *творчий, аналітичний, стратегічний*. За ними було проведено дослідження і виділено чотири рівні (*високий, достатній, середній, низький*).

У цих дослідженнях брали участь діти 4-го А класу загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №4 імені Д. І. Менделєєва у кількості 30 чоловік

Високий рівень: діти добре вміють фантазувати, нестандартно мислять, створюють щось нове, оригінальне не схоже на інше, аналізують інформацію, правильно і чітко висловлюють свою думку і вміють її відстоювати, знаходять взаємозв'язки.

Достатній рівень: діти вміють фантазувати, аналізувати інформацію але не знають як висловити свою думку.

Середній рівень: діти добре фантазують але їх фантазії збігаються з думками інших дітей, вони можуть доповнити думку але щось нове їм важко сформулювати.

Низький рівень: діти переважно неактивні на уроці, замкнені в собі їм важко висловити свою думку і відстояти її, вони вміють аналізувати інформацію але на те щоб це зробити йде дуже багато часу і сил діти хвилюють і часто відмовляються щось робити.

Також нами був запропонований тест Торренса, який включає в себе такі субтести: «Намалюй картинку» і «Заверши фігуру». За результатами цих субтестів ми бачимо, що майже усі діти впоралися з завданнями, тільки декільком учням потрібна була допомога дорослого.

Високий рівень з розвитку критичного мислення мають 22% дітей, достатній рівень виявлено в 38% , середній 30% і низький 10%. Виходячи з цих даних ми можемо сказати, що у дітей переважає достатній та середній розвиток критичного мислення.

6. Провівши експеримент, ми дійшли висновку, що для того, щоб дітям було комфортніше мислити на уроках, їм потрібні відповідні умови, такі, як:

Педагогічна умова 1. Психологічний клімат на уроках української мови та читання.

Під психологічним кліматом ми розуміємо відкритість учнів до спілкування та обговорення різних проблем. На уроках української мови з цією метою можна використовувати проблемні ситуації.

Метод проблемних ситуацій – це такий спосіб навчання, що передбачає створення проблемної ситуації перед знайомством із новою темою. Наприклад перед написанням твору-міркування можна запропонувати учням пояснити значення приказок: *В одне вухо входить, а в друге виходить. Косо, криво, аби живо. Хто діло робить, а хто тави ловить. Життя прожити – не поле перейти.*

Для того, щоб процес мислення відбувався вільно, учні на уроках української мови мають знати, що їм можна вільно розмірковувати, породжувати припущення та встановлювати їхню очевидність або безглуздість. Коли учні зрозуміють, що це дозволено, вони активніше проводитимуть критичного аналізу. Однак треба провести чітку межу між дозволом і поблажливістю. Учні мають розуміти, що вони несуть відповідальність за якість своїх думок та чесність відгуків.

Педагогічна умова 2. Виділення часу, достатнього для обміну думками.

Це означає, що молодші школярі мають мати достатньо часу для збору інформації з певної мовної теми. Після того, як учні зібрали потрібний їм мовний матеріал, учителі можуть запропонувати активним учням узяти ініціативу у свої руки. Під час такої роботи вчитель моделюють процес мислення та підтримують учнів, демонструє, як можна мислити критично, формулює ідеї обґрунтованого мислення, заохочує поважати різні точки зору, може ставити під сумнів висновки та знання як свої власні, так і інших, і заохочує учнів до такої ж критичної роботи.

Педагогічна умова 3. Використання вчителем на уроці запитань різних типів.

Ідея полягає в тому, що просте запам'ятовування якогось факту є питанням або метою дуже «низького рівня». На іншому кінці шкали – дії «високого рівня», такі як створення нових ідей або виведення нових висновків.

Бувають такі види запитань: прості (буквальні) запитання; уточнюючі запитання; інтерпретаційні (пояснювальні) запитання; творчі запитання; практичні запитання.

7. У ході дослідження було виявлено, що рівень розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках української мови та читання учнів 4-го класу був доволі не високим, а після проведення різного роду вправ, розроблених нами, як: «SA 007» (secretagent 007), «МММ» (малюнок, мова, музика), «Сапер», «5 слів», «Що було перед цим?» та з дотриманням усіх педагогічних умов було помітно, що дітям стало комфортніше та цікавіше на уроці, вони стали активнішими.

Ці вправи можна використовувати як під час вивчення нового матеріалу, так і під час закріплення на уроках української мови та читання. Зміст вправ можна змінювати залежно від теми заняття. Дітям було дуже цікаво працювати з цими завданнями, вони були захоплені грою і водночас непомітно для себе навчались і здобували нові знання.

Отже, інтерактивні комп'ютерні технології допомагають розвивати у дітей критичне мислення, хоч вони і мають свої недоліки, зараз вони стали незамінними в нашому житті. За допомогою спеціальних комп'ютерних програм діти вчаться робити висновки, розвивати свою логіку, творче, креативне мислення, знаходити вихід з різних ситуацій. Комп'ютерні технології полегшують роботу вчителя і урізноманітнюють навчальний процес учнів, роблять його цікавішим і доступнішим. Уроки за допомогою комп'ютерних програм можна легко інтегрувати з різними предметами.

Перспективи подальших наукових досліджень в означеному напрямі спрямовуватимуться на виявлення та розвиток критичного мислення в дітей молодшого шкільного віку. На розробку вправ, ігор які активізують критичне мислення в дітей. Також у подальшому плануємо здійснити адаптацію технологій розвитку критичного мислення у процесі онлайн-вивчення різних предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. Віковапсихологія: [підручник для студентівВУЗів] / Галина Абрамова. – М.: Академічний Проект, 2011. – 144с.
2. Аверін О. Психологія дітей і підлітків / Олександр Аверін. – СПб: Видавництво «Міхайлова», 2013. – 379 с.
3. Анджейчак А. М. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах / А. М. Анджейчак // Обдарованадитина. – 2014. – №5. – с. 8-12.
4. Андрія В. Педагогікатворчогосаморозвитку: інноваційний курс / ВолодимирАндрія. – К.: Основа, 2016. – 318 с.
5. Баханов К. Інноваційнісистеми, технології та моделінавчаннявшколі / К. Баханов. – Запоріжжя: Відгук. – 2012. – 274 с.
6. Бербец В. В. Впровадженняінформаційних технологій в процес контролю навчальних досягнень учнів на уроках трудового навчання / В. В. Бербец // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 2. – Ч. 1 / Редкол: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ „Вінниця”, 2002. – С. 120-123.
7. Белкіна О.В. Критичнемисленняучнівпочатковихкласів / О.В. Белкіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – № 5. – с. 37- 44.
8. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д.Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону: Витязь, 2013. – 274 с.
9. Браїлко Т.Б. Особливості мислення молодших школярів / ТетянаБраїлко. – Х.: «Ранок», 2014. – 65 с.
10. Варзацька Л.О. Рідна мова і мовлення / Л.О. Варзацька. – Кам'янецьПодільський: Абетка, 2011. – 228 с.

11. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. Вид-во Коло, 2006. –С. 326.
12. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання / І. Вільга // Педагогіка і психологія, 2014. – №2. – с. 61- 63.
13. Вовк Л.П. Виховання у цілісному педагогічному процесі: [навч.- метод. комплекс] / Вовк Л.П., Падалка О.С., Панченко Г.Д. – К.: МП Леся, 2013. – 376 с.
14. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : [науковометодичний посібник] / Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. – Харків : Книгоспілка, 2017. – 190 с.
15. Гейко І. М. Використання інтерактивних форм і методів навчання. Здосвіду роботи / І. М. Гейко // Тема. – 2014. – № 4. – с. 22 - 23.
16. Генсерук Г.Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. Open educationale- environment of modern University. 2019. № 6. С. 8-16.
17. Дубровина І.В. Психологія / І.В. Дубровина, О.Е. Данилова, А.М. Прихожин. – М.: Академія, 2013. – 464 с.
18. Дьюї Д. Психологія і педагогіка мислення / Джон Дьюї. – Вінниця: Лабіринт, 2016. – 192 с.
19. Ермолаєв О. Ю. Індивідуальність школьника і комп'ютери / О. Ю. Ермолаєв, Т. М. Марютина. – М. : “Знання”, 1999. – 205 с.
20. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій / О.В. Єльнікова // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 3. – 71-74с.
21. Загальні методи навчання [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу : <http://studentam.net.ua/content/view/2271/97/>
22. Іванюк І.В. Використання онлайн інструментів для оцінювання цифрової компетентності вчителя і керівників навчальних закладів в Україні. Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. Т. 47. Вип. 3. С. 11-24.

23. Києнко-Романюк Л.В. Розвиток критичного мислення в учнів: теорія і практика / Л.В. Києнко-Романюк // Рідна школа. – 2016. – №7. – с. 13-15.
24. Киричук О. В. Формування інтересу до навчання у молодших школярів / О.В. Киричук. – М.: ВЛАДОС, 2014. – 428 с.
25. Кіт Г.Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г.Г. Кіт, О.Б. Петрович, І.В. Карук. – Вінниця : Документ Принт, 2017. – 249 с.
26. Клустер Д. Що таке критичне мислення / Д. Клустер // Педагогічний вісник. – 2015. – № 2. – с. 3-5.
27. Книга вчителя початкової школи: довідково-методичне видання. упоряд. Г. Ф. Древаль, А. М. Заїка. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. 432 с.
28. Ковтун Г.М. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів / Г.М. Ковтун // Тема. – 2014. – № 3/4. – с. 22-23.
29. Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі / Тетяна Колодій. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 346 с.
30. Колягін Ю.М. Ще раз про цікаве в навчанні молодших школярів / Ю.М. Колягін // Початкова школа. – 2012. – №9. – с. 69-70.
31. Коржуєв А. Рефлексія та критичне мислення в контексті задач вищої освіти / А. Коржуєв // Педагогіка. – 2002. – № 1. – с. 18-22.
32. Кремень В. Г. Модернізація освіти в контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства / В. Г. Кремень // Проблема освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: Зб. матеріалів Міжн. науково-практичної конференції. – 22-24 квітня, 2009 р. Київ-Житомир / За ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. – К. : КІМ, 2009. – 800 с. – С. 24-36.
33. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул. – К.: Плеяди, 2016. – 220 с.
34. Ланда Л. Вміння думати. Як цьому навчити? / Людмила Ланда. – Х.: Книгоспілка, 2015. – 64 с.

35. Література. Теорія. Методологія: пер. з польськ. С. Яковенка. упоряд. і наук. ред. Д. Уліцької. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 543 с.
36. Макаренко В.М. Як опанувати технологію формування критичного мислення / В.М. Макаренко, О.О. Туманцова. – Х.: Вид. група «Основа», 2014. – 96 с.
37. Максименко С. Д. Загальна психологія [навч. посібник] / С. Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – К.: МАУП, 2015. – 256 с.
38. Маргуліс Е. Д. Психолого-педагогічні основи комп'ютеризації навчання / Е. Д. Маргуліс. – К., 1987. – 376 с.
39. Мельник Ю. Формування уявимо молодших школярів засобами предметів / Наукові записи ТНПУ ім. В. Гнатюка. Педагогіка. – Тернопіль. – 2013. – с. 50.
40. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної дисципліни учнів [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу : <https://goo.gl/S5c6Ev>
41. Методи розвитку критичного мислення в початковій школі [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/experience/4-metody-rozvytku-krytychnogo-myslennya-u-pochatkovij-shkoli/>
42. Методи та форми роботи з технології «Критичне мислення» [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/school11-rv/ss-88229316>
43. Науменко В.О. Формування навичок читання / В.О. Науменко // Початкова школа. – 2016. – №4. – с. 34.
44. Подмазін С. І. Психологія особистісно-орієнтованого навчання / Сергій Іванович Подмазін. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2014. – 50 с.
45. Покроева Л. Ю. Сучасний урок: традиційні та інноваційні підходи / Л.Ю. Покроева // Директор школи. – 2015. – № 4. – с. 4 – 14.
46. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [науково-методичний посібник] / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К.: А.С.К., 2014. – 192 с.
47. Пометун О. І. Основи критичного мислення: [метод. посіб. для вчителів] / О.І. Пометун, І.М. Сущенко. – Дніпро: ЛІРА, 2016. – 156 с.

48. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
49. Рахімов А.
Формування творчого мислення школярів в процесі навчальної діяльності / Андрій Рахімов. – К.: АССА, 2016. – 167 с.
50. Редкол В.В. Розвиток психіки школярів в процесі навчання / В.В. Редкол, О.А. Давидов. – К.: Знання, 2013. – 154 с.
51. Родюк Н.Ю. Голюк О.А. Особливості методичних аспектів у формуванні читацької культури учнів початкової школи за допомогою інноваційних технологій // Інноваційна педагогіка – 2020. – № 25. – Т. 1. – С. 100-103.
52. Руцька К.О. Використання ІКТ на уроках в початковій школі [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу: <https://fs.naurok.com.ua/uploads/files/144415/114844.pdf>
53. Синельников В.Н. Формирование критичности ума у младших школьников в процессе обучения: дисс. ... канд. псих. наук: 13.00.02 / Виктор Николаевич Синельников. – М., 2013. – 174 с.
54. Скрипченко О. Психічний розвиток учнів / Олександр Скрипченко. – К.: Стікс, 2014. – 104 с.
55. Скрипченко О. Розумовий розвиток молодших школярів / Олександр Скрипченко. – К.: Знання, 2015. – 248 с.
56. Степаненков М. Педагогіка: [навч. посіб.] / Микола Степаненков. – К: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2015. – 448 с.
57. Стеценко І. Логіка світу. Розвиток логічного мислення молодших школярів / Ірина Стеценко. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2014. – 112 с.
58. Стіл Д. Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів [навч. посіб.] / Д. Стіл, К. Мередіт, Ч. Темпл. – К.: Інтеллект, 2015. – 76 с.
59. Суботіна Л. Розвиток уваги в дітей: [популярний посібник для батьків і педагогів] / Людмила Суботіна. – Київ: Академія, 2014. – 140 с.

60. Тамберг Ю. Як навчитидитинудумати: [навч. посіб.] / ЮрійТамберг. – К.: Знання, 2014. – 320 с.
61. Теоретичніосновипедагогічногопроцесу: [прогр. для студ. пед.інститутів]. – К.: Академія, 2014. – 167 с.
62. Терно С.О. Розвитоккритичногомислення / Терно С.О. // ЗбірникнауковихпрацьБердянського державного педагогічногоуніверситету (Педагогічні науки). 2017. – №4. – с. 5-13.
63. Тест креативності Торренса. Діагностика творчого мислення.[Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу:<https://psycabi.net/testy/577-test-kreativnosti-torrensa-diagnostika-tvorcheskogo-myshleniya>
64. Технологіїрозвиткукритичногомисленняучнів / [Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.]. – К.: Плеяда, 2016. – 220 с.
65. Тихомиров О. Психологія мышлення / Олег Тихомиров. – М.: Наука, 2014. – 280 с.
66. Філь В. Особливостікритичногомисленнямолодшихшколярів / ВіталійФіль. – К.: Основа, 2014. – 407 с.
67. Халперн Д. Психологія критического мышления / ДаянаХалперн. – СПб.: Питер, 2016. – 512 с.
68. Чайка В.М. Основи дидактики /В.М. Чайка - Київ :Академвидав, 2011. – 238 с.
69. Як розвивати критичне мислення в учнів [Електронний ресурс] // – Режим доступу до ресурсу:<https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>